

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในงานวิจัยชิ้นนี้จะแบ่งส่วนของการพิจารณาและวิเคราะห์เอกสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ออกเป็น 4 ส่วนเพื่อทำความเข้าใจในงานวิจัยที่มากขึ้นในส่วนที่ 1 จะเป็นส่วนของบทความและงานวิจัยที่เน้นเรื่อง การให้ความหมายและความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญ ส่วนที่ 2 เป็นส่วนการพิจารณาถึง บทความและงานวิจัยที่เน้นเรื่องรูปแบบของความสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญ ซึ่งจะเป็นปัจจัยสำคัญในการเป็นตัวอย่าง เพื่อเป็นแนวทางให้เห็นถึงลักษณะโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญบนพื้นที่อื่นๆ ในส่วนที่ 3 จะเน้นถึงกระบวนการการเก็บข้อมูลโดยการใช้แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่เป็นประโยชน์ต่อการได้มาซึ่งวิธีการการเก็บข้อมูลของ ซึ่ง “วิธีการ” ที่ได้มานี้จะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างกระบวนการวิจัย และในส่วนที่ 4 จะเป็นการสรุปผลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างกระบวนการวิจัยต่อไป

ส่วนที่ 1 การให้ความหมายและความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญ

ภาพรวมในการศึกษาบทความที่เกี่ยวข้องนี้เริ่มต้นจากการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะความสัมพันธ์ของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญซึ่งได้จากการศึกษางานของ วิกเตอร์ เทอเนอร์ (Victor Turner)¹ เรื่อง “พื้นที่ที่อยู่ระหว่าง” หรือ Liminality ซึ่งทำหน้าที่เหมือนกลไกอย่างหนึ่งที่ยึดโยงระหว่างสองพื้นที่นี้ สภาวะการเปลี่ยนแปลงที่เรียกว่า Liminality หรือ “สถานะของการเปลี่ยนแปลงที่อยู่ระหว่าง” ขึ้นที่ สองที่ได้ศึกษาในงานวิจัยของ ปรานอม ต้นสุขานันท์² เป็นการนำมาใช้และแสดงให้เห็นถึง แนวความคิดเรื่อง “สถานะของ การเปลี่ยนแปลงที่อยู่ระหว่าง” ของ เทอเนอร์โดยศึกษา “ลานวัด” ในฐานะของพื้นที่ที่อยู่ระหว่างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญเชิงกายภาพและขึ้นที่สามเป็นการศึกษา งานเขียนของ ศาสตราจารย์ นิธิ เอียวศรีวงศ์³ ในเรื่องความหมายที่เกิดขึ้นจากสังคม ในตรงนี้เองจึง เป็นจุดที่นำผู้วิจัยเข้าไปสู่การศึกษารูปแบบของความสัมพันธ์และการให้ความหมายต่อพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

1 “Liminality by Victor turner.” 1977. (ระบบออนไลน์). แหล่งที่มา <http://en.wikipedia.org/wiki/Liminality> [08/06/2007].

2 Pranom Tansukanun, “The Social Meaning of Liminal Space : Portraits of a Regional City and Small Town in the north of Thailand”, Thesis for Doctoral Degree In Architecture: University of London, 2003, pp. 10-25 (แปลโดย ผู้วิจัย)

3 นิธิ เอียวศรีวงศ์, “พื้นที่ในคติไทย ผ้าขาวม้า, ผ้าซิ่น, กางเกงใน และ ฯลฯ” (กรุงเทพฯ: มติชน, 2538), หน้า 130-147

และพื้นที่สามัญ โดยการศึกษารูปแบบของคู่ความสัมพันธ์จากตัวอย่าง 3 กรณีศึกษาเพื่ออธิบายปัจจัยของการอยู่ร่วมกันและนำข้อมูลที่ได้มาใช้สร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลตามความคิดหลักของ เทอเนอร์ เรื่อง “สถานะการเปลี่ยนแปลงที่อยู่ระหว่าง” นั้นได้ให้ความหมายของสถานะนี้ว่าเป็นสถานะที่อยู่ระหว่างสองสถานะ เป็นช่วงที่อยู่ตรงกลางของทั้งสองสถานะเป็นเหมือนเส้นทางของการเปลี่ยนจากสถานะหนึ่งไปยังอีกสถานะหนึ่ง⁴ ดังที่ เทอเนอร์ ได้ยกตัวอย่างไว้ เช่น กระบวนการการข้ามผ่านสถานะของการเป็นนักศึกษาและจบการศึกษานั้นมีอยู่สามขั้นตอน ขั้นตอนแรกเป็นขั้นตอนของการเตรียมตัวและการเตรียมหุ้รับปริญญาเพื่อไปงานวันจบการศึกษา การอยู่ในงานรับใบประกาศนั้รรับใบประกาศ ถือเป็นขั้นตอนที่สอง ขั้นตอนสุดท้ายการสิ้นสุดการข้ามผ่าน คือการที่รับใบประกาศจากมือของผู้แจกใบประกาศแล้วถือว่าเป็นการข้ามผ่านสถานะนักศึกษาเป็นผู้จบการศึกษาแล้ว⁵ ถ้าเราได้เปรียบเทียบกับกระบวนการของศาสนาพุทธ ก็มีความคล้ายคลึงกันในการเปลี่ยนสถานะจากคนธรรมดาเป็นพระ โดยผ่านกระบวนการบวชบวช การทำขวัญนาค กระบวนการในการทำพิธีบวช แล้วถึงจะเข้าสู่สถานะภาพของการเป็นพระ

จากการศึกษาของ เทอเนอร์ พบว่า “สถานะของการเปลี่ยนแปลงที่อยู่ระหว่าง” ทำให้เราทราบถึงสถานะ “ระหว่างและกระบวนการของการข้ามสถานะ” ซึ่งสามารถอธิบายความเป็นระหว่างของความศักดิ์สิทธิ์และความสามัญ สิ่งที่อยู่ตรงกลางที่เป็นตัวเชื่อมโยงนี้อาจจะเป็นแค่สถานะเพียงไม่กี่เสี้ยววินาทีก็ตาม ในมุมมองของ เทอเนอร์ นั้นยังได้นำเสนอในเรื่องของ “กระบวนการ” ของการแบ่งความสัมพันธ์ซึ่งไม่ได้มองเห็นเป็นเพียงสองส่วนที่อยู่ระหว่างกันหรือเป็นตัวกั้นระหว่างกลางของความศักดิ์สิทธิ์และความสามัญ

จากแนวความคิดของเทอร์เนอร์ทำให้ผู้วิจัยได้ศึกษาเมื่อมุ่งประเด็นไปที่พื้นที่และการเปลี่ยนแปลงสถานะของพื้นที่ งานวิจัยที่มีแนวความคิดต่อยอดสืบเนื่องกับแนวความคิดของ เทอเนอร์ ในรูปแบบที่ศึกษาพื้นที่ทางกายภาพ คือประเด็นเรื่อง “ลานวัด” ของ ปรานอม ดันสุขนันท์ ได้กล่าวถึง “ลานวัด” ว่าเป็นพื้นที่ที่เชื่อมต่อระหว่างของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญ เป็นพื้นที่ที่ส่งผ่านความศักดิ์สิทธิ์สู่ความสามัญ “ลานวัด” ที่ได้ถูกนำมาวิเคราะห์ในงานวิจัยขึ้นดังกล่าวเป็นพื้นที่ในเขตเมืองเชียงใหม่ และลำพูน ผลการศึกษาพบว่า “ลานวัด” ก็ยังเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อเนื้อเมืองอยู่อย่างเดิมไม่

⁴ “Liminality by Victor turner.” 1977. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://en.wikipedia.org/wiki/Liminality> (08/06/2007).

⁵ “Liminality by Victor turner.” 1977. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://en.wikipedia.org/wiki/Liminality> (08/06/2007).

เปลี่ยนแปลงไปจากความหมายเดิม⁶ เช่น เป็นพื้นที่ในการทำพิธีทางพุทธศาสนาในเทศกาลงานบุญต่างๆ เป็นสถานที่พบปะของชาวบ้านในละแวกวัดเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมยามว่าง, เล่นกีฬา ฯลฯ ปรานอมได้อธิบายว่า “ลานวัด” เป็นการซ้อนทับกันของพื้นที่สองพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน แต่ซ้อนทับกันในช่วงเวลาที่ต่างกันเป็นการสลับสับเปลี่ยนพื้นที่สองความหมายและประโยชน์ใช้สอยในพื้นที่เดียวกัน⁷ คำว่า “ลานวัด” ในที่นี้มีความหมายในสองลักษณะด้วยกันคือ ในความหมายทางด้านกายภาพคือเป็นพื้นที่ของวัดเป็นลานที่เชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ภายนอกกับพื้นที่ภายในวัด พื้นที่นี้บางวัดอาจเป็นพื้นที่ทราย พื้นปูนซีเมนต์หรือพื้นดิน อีกในความหมายในพื้นที่ทางนามธรรมคือเป็นพื้นที่ที่ใช้ในการส่งผ่านความรู้สึกของความเป็นนอกวัดและในวัด

ผู้วิจัยมีความคิดเห็นที่คล้ายกับปรานอม ตรงที่ว่า ระหว่างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญนั้นมีส่วนพื้นที่ทางนามธรรมที่ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ที่เป็น “ระหว่าง” เสมือนตัวส่งผ่านความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากความวุ่นวายภายนอกมาสู่ความรู้สึกที่สงบสำรวมในพื้นที่ที่อยู่ภายในและในขณะเดียวกันก็เป็นพื้นที่เตรียมความพร้อมของพื้นที่สงบด้านในสู่ความวุ่นวายภายนอกเช่นกัน นอกจากนี้จะเป็นเหมือนเส้นแบ่งขอบเขตของพื้นที่ทั้งสองที่มีต่อกันแล้วยังเป็นเหมือนรอย “เชื่อมต่อ” ของพื้นที่ทั้งสองส่วนเข้าหากันอีกด้วย เช่น ก่อนเข้าโบสถ์ก็จะมิธริประตุที่โค้งข้ามเข้าไปเพื่อเปลี่ยนพื้นที่ ซึ่งตีความได้ว่าเป็นพื้นที่ส่งผ่านจากพื้นที่สามัญสู่พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และเช่นเดียวกันส่งผ่านจากพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ไปสู่พื้นที่สามัญ แต่ในลักษณะเส้นแบ่งหรือรอยเชื่อมต่อที่ว่านี้ไม่อาจจะแบ่งได้ชัดเจนว่า ที่จุดใดอย่างแน่นอน เพราะในบางครั้งรอยต่อในสภาพของความเป็นระหว่างนั้นอาจจะเกิดขึ้นตามเวลาหรือตามกิจกรรมการใช้งานก็เป็นได้ เช่น เวลาถึงงานกวนข้าวทิพย์ ใช้ในบริเวณลานวัด ในมุมหนึ่งลานวัดก็เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ แต่เมื่อไม่มีงานพิธีภายในบริเวณลานวัด ลานวัดก็เป็นพื้นที่สามัญไปซึ่งคนทั่วไปก็สามารถมาใช้ทำกิจกรรมอื่นเช่นเล่นตะกร้อ ตะฟุตบอล ฯลฯ เพราะฉะนั้นลานวัดจึงเป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ “ระหว่าง” เป็นเสมือนพื้นที่ “ต่อเชื่อม” สามารถเปลี่ยนความหมายของตนเองได้ตามกาลเทศะมีความลื่นไหลของการใช้งานตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น การศึกษาพื้นที่ที่อยู่ระหว่างในฐานะของการเชื่อมต่อหรือการสร้างให้เกิดการอยู่ร่วมกันของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการที่จะช่วยให้ผู้วิจัยทำความเข้าใจความเชื่อมโยงของพื้นที่ทั้งสอง ซึ่งบางครั้งพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญอาจจะเกิดขึ้นในลักษณะของการซ้อนทับ, แทรกตัว หรืออาจจะอยู่ร่วมกันอย่างคู่ขนานตามกาลเทศะของการให้ความหมายและการใช้พื้นที่ โดยสรุปจากการศึกษางานวิจัยของปรานอมขึ้นนี้ได้เห็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

⁶ Pranom Tansukanun, “The Social Meaning of Liminal Space”. (แปลโดย ผู้วิจัย)

⁷ Pranom Tansukanun, “The Social Meaning of Liminal Space”.(แปลโดย ผู้วิจัย)

⁸ Pranom Tansukanun, “The Social Meaning of Liminal Space”. (แปลโดย ผู้วิจัย)

และพื้นที่สามัญ โดยอาศัย “ลานวัด” ในฐานะพื้นที่ที่เชื่อมต่อเข้าด้วยกันทั้งในรูปแบบทางภาพและความหมายทางนามธรรมอีกด้วย

คำถามที่เกิดขึ้นคือ มีพื้นที่อื่นๆ อีกไหมที่ทำหน้าที่เหมือน “ลานวัด” ที่เป็นตัวกลางเชื่อมโยงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญเข้าด้วยกัน ในพื้นที่เป้าหมายคือวัดพระธาตุคอกยสุเทพและชุมชนหมู่บ้านคอกยสุเทพ หมู่ 9 สิ่งที่เกิดขึ้นจากการสำรวจเบื้องต้น⁹ที่มีลักษณะแนวความคิดเดียวกันกับพื้นที่ “ลานวัด” ของปรานอม คือ พื้นที่ลานจอดรถ พื้นที่ถนนเส้นทางเดินขึ้นจากหมู่บ้านคอกยสุเทพสู่วัดพระธาตุคอกยสุเทพ พื้นที่เหล่านี้ที่ได้กล่าวถึงทำหน้าที่เหมือนเป็นเส้นทางเชื่อมระหว่างความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญเข้าด้วยกัน เช่นเดียวกันกับแนวความคิดของลานวัดที่ว่าพื้นที่ที่เชื่อมต่อความสามัญจากนอกวัดสู่ความศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในวัด ในพื้นที่ลานวัดของวัดพระธาตุคอกยสุเทพ บางครั้งก็มีผู้คนให้ความหมายว่ามีความศักดิ์สิทธิ์มาก เช่นช่วงเวลามีพิธีกรรมทางศาสนาแต่บางครั้งก็ใช้เป็นลานนัดพบหรือแม้กระทั่งการประกอบอาชีพต่างๆ ของคนในชุมชนในฐานะที่ความศักดิ์สิทธิ์ลดน้อยลงตามลำดับ

ในบางส่วนของพื้นที่ชุมชนกลับมีลักษณะการใช้งานและทำหน้าที่คล้ายกับแนวคิดของพื้นที่ “ลานวัด” ของปรานอม คือเส้นทางเดินขึ้นวัดพระธาตุคอกยสุเทพและลานจอดรถเล็ก เพราะในบางครั้งพื้นที่ลานจอดรถเล็ก ได้ถูกปรับใช้เป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่นการดับบาตรการทำพิธีศพแก่ผู้ล่วงลับที่หอประชุมที่อยู่ในลานจอดรถเล็ก และกิจกรรมอื่นๆ อีกมากมายที่มีกิจกรรมของหมู่บ้านและวัดที่มาใช้พื้นที่ร่วมกัน ส่วนพื้นที่ทางเดินขึ้นสู่วัดพระธาตุคอกยสุเทพเป็นพื้นที่ที่เชื่อมต่อระหว่างความศักดิ์สิทธิ์และความสามัญเป็นเส้นทางเดินที่มีลักษณะการใช้งานที่ที่ทับซ้อนกันถือเป็นพื้นที่ทางเดินและเป็นพื้นที่ค้าขายของชาวบ้านบางกลุ่มอีกด้วย จากการสำรวจพื้นที่ผู้วิจัยค้นพบอีกว่าพื้นที่ในวัดบางพื้นที่กิจกรรมที่เกิดขึ้นก็เป็นกิจกรรมที่ไม่ได้มีความศักดิ์สิทธิ์อยู่เลยเช่นลานตากผ้าของเด็กวัดแต่พื้นที่นี้อยู่ในวัด และกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เข้ามามีบทบาทและใช้งานในพื้นที่ของวัดที่เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นสถานที่ท่องเที่ยวซึ่งเป็นกิจกรรมที่เป็นของความสามัญที่ทับซ้อนอยู่บนพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์อีกชั้นหนึ่ง ทำให้เข้าใจว่าคำ “สถานะของการเปลี่ยนแปลงที่อยู่ระหว่าง” นั้นมีความสลับไหลเปลี่ยนแปลงได้ตามความเข้าใจของผู้คนที่ใช้พื้นที่นั้นมอบความหมายให้และตามความหมายที่เข้าใจร่วมกันในชุมชน

⁹ จากการสำรวจพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านคอกยสุเทพ หมู่ 9 วันที่ 1 เมษายน 2550 วันที่ 5 เมษายน 2550

หลังจากที่ได้พบพื้นที่ที่ทำหน้าที่เหมือน “ลานวัด” ของปรานอม แล้วทำให้ผู้วิจัยได้เข้าใจว่าพื้นที่ในแนวคิดของเรื่อง “ลานวัด” ที่ทำหน้าที่เป็นเสมือนพื้นที่ที่แบ่งแยกแต่ในขณะเดียวกันก็เชื่อมต่อกันที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญเข้าด้วยกัน พื้นที่ในลักษณะนี้ปรากฏอยู่ได้ในหลายพื้นที่ส่งผลให้ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่าการเชื่อมต่อหรือการอยู่ร่วมกันของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญว่ามีรูปแบบ, แบบแผน, ลักษณะ และความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกันอย่างไร มีรูปแบบใดบ้างและมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละพื้นที่หรือตามแต่ละชุมชนหรือไม่

ในงานเขียนของ นิธิ เรื่อง “พื้นที่ในคติไทย” การศึกษาเรื่องพื้นที่ในคติไทยเพื่อเข้าใจการให้ความหมายของพื้นที่ของคนไทยว่ามีคติความเชื่อเกี่ยวกับพื้นที่ของตนเองอย่างไร นิธิ ได้อธิบายเกี่ยวกับเรื่องของการให้ความหมายของสิ่งต่างๆ โดยคนไว้อย่างน่าสนใจว่า “ความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ มิได้มีอยู่เป็นธรรมชาติ มนุษย์ต่างหากที่ไปคิดว่าอะไรต้องสัมพันธ์กับอะไร และต้องสัมพันธ์กันอย่างไร การที่มนุษย์ไปจับอะไรต่อมอะไรให้สัมพันธ์กันนี้ ทำให้สิ่งต่างๆ เหล่านั้นมีความหมายแก่ตนขึ้นมา”¹⁰ ในที่นี้กระบวนการให้ความหมายในสิ่งต่างๆ นั้นเกิดขึ้นโดยฝีมือและความเข้าใจของมนุษย์เป็นผู้ที่สร้างความหมายขึ้นมา ซึ่งรวมถึงการให้ความหมายทางพื้นที่ด้วยเช่นพื้นที่วัด พื้นที่หมู่บ้าน พื้นที่ตลาด พื้นที่ร้านค้า พื้นที่พระราชวัง พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และพื้นที่สามัญ

การให้ความหมายของพื้นที่ของคนไทยก็แตกต่างจากการให้ความหมายของชาวต่างชาติ พื้นที่ตามความหมายของไทยมีทั้งเป็นรูปแบบของนามธรรมและรูปธรรม รูปแบบนามธรรมเช่น “พื้นที่ของสวรรค์” อย่างที่เราเข้าใจและได้รับการปลูกฝังว่าอยู่เบื้องที่สูงขึ้นไปบนฟ้านั้น ได้ถูกการอธิบายทางวิทยาศาสตร์เข้ามาอธิบายความหมายแบบวิทยาศาสตร์ จึงทำให้พื้นที่คติไทยอย่างเช่นสวรรค์ซึ่งเป็นพื้นที่นามธรรมนั้นไม่มีในพื้นที่คติแบบใหม่ในแนววิทยาศาสตร์ในส่วนของ การแบ่งเขตสถานที่ทางรูปธรรม นิธิ ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า “พื้นที่ทางรูปธรรม” ของวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์เป็นพื้นที่ที่เชื่อมต่อกันทั้งโลกไม่มีการแบ่งขอบเขตเหมือนพื้นที่ในคติไทย เพราะพื้นที่ในคติไทยมีการแบ่งขอบเขตเป็น พื้นที่ในแนวระนาบและการแบ่งขอบเขตพื้นที่ในแนวตั้ง การแบ่งขอบเขตพื้นที่ในแนวระนาบ ยกตัวอย่าง เช่น ฆราวาสจะไม่นั่งเสมอพระภิกษุหรือถ้าจำเป็นที่จะต้องนั่งพื้นที่ในระดับเดียวกันก็จะหาเสื่อหรือพรมให้พระนั่งโดยที่ฆราวาสจะไม่นั่งในเสื่อหรือพรมร่วมกับพระภิกษุ แสดงให้เห็นถึงการแสดงขอบเขตของพื้นที่ของเสื่อหรือพรมคือการวางแนวเขตทางพิธีกรรมของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์นั่นเอง หรือพื้นที่ทางแนวตั้งเช่น ผู้หญิงไม่เล่นหัวผู้ชายเพราะถือว่าผู้ชายมีพื้นที่ของตนเองสูงกว่าพื้นที่ของผู้หญิง การปฏิบัติตัวต่อพื้นที่ก็แตกต่างกันการปฏิบัติตัวในสถานที่ราชการก็แต่งตัว

¹⁰ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “พื้นที่ในคติไทย ศาขาวม้า, ศาขิ่น, กางเกงใน และ ฯลฯ”, หน้า 3

สภาพเรียบร้อยเพราะเป็นสถานที่ที่เป็นของหลวง เป็นพื้นที่ที่สูงกว่าบ้านเรือนของคนธรรมดาสามัญ การปฏิบัติตัวที่วัดก็แตกต่างจากพื้นที่บ้านและสถานที่ราชการเพราะต้องสำรวมกายวาจาจากิริยาเพราะเป็นเขตศาสนา¹¹

สิ่งที่ได้จากบทความของ นิธิ คือเรื่องมุมมองเกี่ยวกับพื้นที่ทางสังคม และการให้ความหมายของพื้นที่ โดยการสร้างขึ้นมาจากความเข้าใจร่วมกันทางสังคมจะเป็นตัวกำหนดสิ่งที่จะเกิดขึ้นหรือกิจกรรมที่พึงปฏิบัติในพื้นที่ สะท้อนให้เห็นว่าคนที่ให้ความหมายแก่พื้นที่เป็นปัจจัยสำคัญที่จะกำหนดการใช้พื้นที่นั้นๆ นอกจากคนแล้วชุมชนบางชุมชนก็ได้ร่วมกันให้ความหมายแก่พื้นที่บางพื้นที่ร่วมกันด้วย หรือในที่นี้อาจจะเรียกว่า “คนในพื้นที่” ดังนั้นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และ พื้นที่สามัญจึงเป็นพื้นที่ทางสังคม สร้างขึ้นด้วยความเข้าใจร่วมกัน สิ่งที่ได้คิดเกี่ยวกับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญอีกอย่างหนึ่งคือ ความไม่เท่ากันของการให้คุณค่าและความหมายของพื้นที่ในความคิดของแต่ละคน เพราะสิ่งเหล่านั้นขึ้นอยู่กับความเข้าใจในการตีค่าของความศักดิ์สิทธิ์และความเข้าใจของคนนั้นๆ ที่มีต่างกัน เช่นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวพุทธก็อาจจะไม่ได้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาอื่น พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของคนกรุงเทพฯ ก็ไม่เท่ากันกับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของคนเชียงใหม่ หรือแม้แต่คนเชียงใหม่เองคนที่อยู่ในเมืองกับชาวบ้านที่อยู่บนดอยสุเทพก็มีความคิดเรื่องพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ไม่เท่ากัน การปฏิบัติต่อพื้นที่และการเข้าสู่พื้นที่จึงอาจจะไม่ได้เป็นเหมือนกันทุกคนขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางสังคม, วัฒนธรรม, การยอมรับในวัฒนธรรม ฯลฯ ของแต่ละคนที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดคำถามแก่ผู้วิจัยว่าเมื่อการให้ความหมายของคนเกิดขึ้นจากกระบวนการความคิดของคนมีความแตกต่างกัน ในพื้นที่เดียวกันจะมีการให้ความหมายที่เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร มีการกำหนดขอบเขตของพื้นที่แตกต่างกัน ไปหรือไม่ และส่งผลให้เกิดการใช้, กิจกรรม, การปฏิบัติต่อพื้นที่ต่างกันหรือไม่ ซึ่งประเด็นในการพิจารณาเหล่านี้จะถูกใช้เป็นตัวข้อในการเก็บข้อมูลต่อไป

ส่วนที่ 2 รูปแบบของความสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญ

ผู้วิจัยมีความสนใจในความสัมพันธ์ของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญว่ามีลักษณะการดำรงอยู่อย่างไรและมีรูปแบบความสัมพันธ์อย่างไรบ้าง ผู้วิจัยจึงได้ค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติมจากวัดที่มีสถานภาพที่ใกล้เคียงกันกับชุมชนวัดพระธาตุดอยสุเทพ คือ 1. เป็นวัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยว 2. เป็นวัดที่มีกลุ่มคนอาศัยอยู่หลากหลายที่มา 3. มีการจัดการเกี่ยวกับพื้นที่วัดอย่างเหมาะสมโดยมีการร่วมมือกันของวัดและชุมชน เพื่อใช้เป็นกรณีศึกษาหรือใช้วิเคราะห์รูปแบบของความสัมพันธ์ของชุมชนหมู่บ้านดอยสุเทพหมู่ 9 และวัดพระธาตุดอยสุเทพต่อไป วัดและชุมชนที่เข้าข่ายกับเกณฑ์ที่ตั้ง

¹¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “พื้นที่ในคติไทย ฝ่ายขวาม้า, ฝ่ายซ้าย, กางเกงใน และ ฯลฯ”, หน้า 3

ไว้และเลือกมาวิเคราะห์มีอยู่ 3 วัดด้วยกันคือ 1. วัดร่องขุน 2. วัดเกตการามหรือวัดเกต 3. วัดศรีสุพรรณ และงานวิจัยที่ได้ศึกษามาเรื่องซึ่งได้ผลการวิเคราะห์ออกมาดังนี้¹²

วัดร่องขุนเป็นวัดที่มีอยู่เดิมและได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์โดยอาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ในพ.ศ. 2540 เป็นต้นมา การเริ่มสร้างอาจารย์เฉลิมชัยได้ตั้งใจจะสร้างวัดโดยใช้เงินของตัวเองในการสร้างจะไม่เรียกรายเงินโดยการจัดกฐินผ้าป่าเด็ดขาด การเกิดขึ้นของวัดเลยเป็นเรื่องของศรัทธาที่เกิดขึ้นจากตัวของอาจารย์เฉลิมชัยโดยคำฟัง ประกอบกับความต้องการที่จะสร้างเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแก่ศาสนาและแผ่นดิน ในระหว่างการก่อสร้างก็ได้มีอุปสรรคในการก่อสร้างมากมาย¹³ ไม่ว่าจะเป็นลักษณะของการเก็งกำไรในพื้นที่ข้างเคียงของวัดเพื่อการแบ่งเช่าที่ในอนาคตโดยญาติของอาจารย์เฉลิมชัยเอง อาจารย์เฉลิมชัยก็ได้จัดการให้ญาติผู้ขึ้นคั้นที่ดินที่ได้เก็งกำไรไปให้เจ้าของเดิม¹⁴ เป็นการแสดงถึงการวางแผนในพื้นที่ของวัดที่อาจารย์เฉลิมชัยได้สร้างขึ้นมานำมือของตนเองและเป็นการป้องกันคำครหาในทางลบในการสร้างวัดว่าเป็นการเอื้อประโยชน์แก่พวกพ้องในการทำมาหากินกับวัด จนปัจจุบันวัดได้ดำเนินการสร้างมาจนเกือบเสร็จดีแล้วเหลือเพียงบางส่วนที่ยังคงกำลังก่อสร้างอยู่

โครงสร้างของการบริหารงานของวัด ทางวัดจะมีคณะกรรมการในการบริหารงานในตำแหน่งต่างๆ แต่อำนาจในการตัดสินใจ ในเรื่องต่างๆ ในวัด มีเพียงผู้เดียวที่ตัดสินใจ คือ อาจารย์เฉลิมชัยเท่านั้น แม้กระทั่งเกี่ยวกับเรื่องเงินในการก่อสร้างต่างๆ มีการจัดทำร้านค้าในวัดที่ขายภาพพิมพ์ของงานของอาจารย์และหนังสือต่างๆ ที่ได้จัดทำขึ้นมาขายในวัดเท่านั้น ส่วนมากสินค้าที่ขายในวัดจะเป็นผลงานของอาจารย์เฉลิมชัยทั้งสิ้น ไม่มีนำไปขายที่อื่น เพราะ อาจารย์เฉลิมชัยต้องการให้มีการดึงดูดคนเข้ามาท่องเที่ยววัดและมีกำไรจ่ายใช้สอยเงินในพื้นที่ของวัดและร้านค้าของชาวบ้าน โครงสร้างการบริหารงานของหมู่บ้านร่องขุนเป็นโครงสร้างการบริหารงานหมู่บ้านทั่วไปโดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นคนสำคัญในการบริหารงานหมู่บ้านและมีคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้ช่วยในส่วนต่างๆ ของการบริหารงานไม่ค่อยมีความโดดเด่นในเรื่องของการบริหารงาน

¹² เป็นส่วนหนึ่งของงานในกระบวนวิชา 801740 Special Problems in Architecture เทอม 2 ปีการศึกษา 2550 ทำการศึกษาเปรียบเทียบในเรื่อง “การจัดการความสัมพันธ์เพื่อการอยู่ร่วมกันระหว่างวัดและชุมชน กรณีศึกษา วัดร่องขุน, วัดเกตการาม, และวัดศรีสุพรรณ”

¹³ ข้อมูลจาก *อนุสาร อ.ส.ท.* ปีที่ 45 ฉบับที่ 7 เดือนกุมภาพันธ์ 2548 (ข้อมูลออนไลน์) อ้างอิงใน <http://www.moohin.com/thailand-travel-trips/2548-02/c18/> [31 มีนาคม 2552]

¹⁴ เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์, *ไม่ธรรมดา*, (กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2549)

การอยู่ร่วมกันของชุมชนร่องขุนและวัดร่องขุนนั้น มีความสัมพันธ์แบบ “ชุมชนเอื้ออาศัยวัด” กล่าวคือ เมื่อก่อนวัดเป็นเพียงแค่สถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและสถานที่ทางศาสนา อยู่มาวันหนึ่งเมื่อวัดได้กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยว จากความสงบของหมู่บ้านร่องขุนหมู่บ้านธรรมดาข้างทางไปสู่แม่สาย หมู่บ้านซึ่งเคยเป็นทางผ่านกลับกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยว หมู่บ้านที่เคยเป็นบ้านคนกลับกลายเป็นหมู่บ้านที่เป็นร้านอาหารร้านค้า ลานจอดรถ ซึ่งแน่นอนที่ลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้านเดิมต้องเปลี่ยนไป แต่เศรษฐกิจของหมู่บ้านที่ดีขึ้นก็เป็นส่วนที่ชาวบ้าน “ดีใจและเห็นด้วย” กับการกระทำของอาจารย์เฉลิมชัยที่มาทำวัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในละแวกชุมชน¹⁵ ก็ได้ข้อสังเกตบางอย่างเกี่ยวกับการที่วัดได้เปลี่ยนไปจากเดิมเป็นวัดที่สวยงามขึ้นมีคนมาเที่ยวมากขึ้น ทำให้ชาวบ้านที่เคยเป็นแค่ชาวนา กลับกลายเป็นทำอาชีพค้าขายซึ่งทำให้มีเงินหมุนเวียนในชุมชน บ้านร่องขุนมากขึ้น ชาวบ้านทั่วไปชอบกับสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี ชาวบ้านกล่าว กิจกรรมทางศาสนาที่ชาวบ้านได้สืบสานมาเป็นเวลานานก็ไม่ได้ขาดให้กับทางวัดเลยถือเป็นการไม่บกพร่องต่อหน้าที่ของ ศาสนิกชนที่พึงกระทำต่อวัดในพื้นที่

ในการอยู่ร่วมกันของวัดและชุมชนในรูปแบบนี้มีการบริหารจัดการโดย “ผู้นำเพียงคนเดียว” ที่เป็นผู้มีบทบาทอย่างมากในการออกกฎข้อตกลงต่างๆ ครอบคลุมพื้นที่ของวัดและบริเวณรอบวัดที่ชาวบ้านพึ่งพาใช้สถานที่ที่เข้ามาหาถิ่นอยู่ เป็นเสมือนผู้อาศัยอยู่ ข้อตกลงของการอยู่ร่วมกันระหว่างวัดและชุมชนจึงเป็นข้อตกลงที่ชาวบ้านยอมรับในกฎและการขอความร่วมมือของวัดโดยไม่มีข้อแม้เพราะอยู่ในสถานภาพของผู้อาศัยพื้นที่ของวัดในการทำมาหากิน จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านได้ข้อมูลว่าไม่สามารถทำหรือแสดงตัวตนในสิ่งที่ชุมชนต้องการได้อย่างเต็มที่นัก แต่พอมองอีกมุมหนึ่งก็เป็นการดีที่กฎเกณฑ์ข้อบังคับตกลงในพื้นที่อย่างชัดเจนเพื่อการอยู่ร่วมกันในแนวทางที่เหมาะสม สิ่งที่เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากความเจริญที่เข้ามาสู่ชุมชนที่เคยเป็นชุมชนที่ไม่มีการท่องเที่ยวเป็นชุมชนที่เงียบสงบแล้วกลายมาเป็นชุมชนที่มีการท่องเที่ยวขึ้นมาในเวลาอันสั้นนี้เองทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนรอบๆ วัดเกิดการเปลี่ยนแปลง จากวิถีชีวิตที่เป็นแบบเกษตรกรรมมาเป็นวิถีชีวิตของการค้าขาย ทำให้ชาวบ้านรับมือกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นมีการปรับตัวและปรับเปลี่ยนสถานที่ให้ใช้งานและใช้ชีวิตที่เหมาะสม วัดร่องขุน ในลักษณะความสัมพันธ์ วัดเป็นเหมือนผู้นำชุมชน วัด(ในส่วนที่เป็นวงกลมสีเหลือง คูตารางที่ 2.1 ประกอบ)เป็นเหมือนผู้นำของชุมชน(วงกลมสีเขียว)ได้นำเอาความเจริญและการท่องเที่ยวเข้ามาสู่ชุมชนเป็นผลดีกับคนในชุมชนบางกลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยววัด แต่ก็มีชาวบ้านในชุมชนบางกลุ่มที่มีอาชีพอื่นที่ไม่พึ่งพาการท่องเที่ยวจากวัดเช่น อาชีพเกษตรกรรม จึงเป็นกลุ่มที่อยู่นอกเหนืออำนาจและกฎของวัดที่ได้ตั้งไว้เพื่อใช้ในพื้นที่รอบวัด

¹⁵ จากการสัมภาษณ์คนในชุมชน วันที่ 21 กันยายน 2550

วัดเกต เริ่มต้นของการเกิดบริเวณวัดเกตหรือย่านวัดเกตนั้นมีความแปลกแตกต่างจากวัดร่องชุ่นตรงที่วัดเกตเป็นวัดที่ได้รับการอุดหนุนจากคนจีนกลุ่มค้าขายบริเวณย่านนั้นในกลุ่มแรกๆ ที่มาตั้งรกรากในเชียงใหม่ ตำบลวัดเกตกินบริเวณริมแม่น้ำปิงตั้งแต่ ตำบล ฟ้าฮ่อมยาวลงมาถึงหน้าค่ายกาวิละ ซึ่งมีอาณาเขตบริเวณกว้างขวาง ในสมัยก่อนเป็นเสมือนเมืองท่าน้ำจึงมีการค้าขายเกิดขึ้นมากมาย ชาวจีนที่อยู่บริเวณนี้จึงเป็นกลุ่มชาวบ้านกลุ่มใหญ่ที่อุดหนุนวัดบำรุงศาสนา การติดต่อขนส่งทางน้ำในสมัยก่อนยังเป็นผลทำให้เกิดการถ่ายเททางเชื้อชาติเกิดขึ้น¹⁶ กล่าวคือมีใช้เพียงแค่ชาวจีนเท่านั้นที่เป็นกลุ่มคนกลุ่มแรกๆ ที่อยู่ในบริเวณนั้น หลังจากการติดต่อทางเรือสะดวกขึ้นก็มีชาวต่างชาติมากมายมาอยู่บริเวณนั้น เช่นกลุ่มชนอังกฤษ, ฝรั่งเศส, ชาวจีน, มุสลิม และขมุ¹⁷ ที่เข้ามาใช้แรงงาน ก็ล้วนอยู่ในย่านนี้ และมีความเกี่ยวพันกันในพื้นที่ของย่านทั้งสิ้น ต่อมาเชียงใหม่ได้มีการต่อรางรถไฟมาถึงเชียงใหม่¹⁸ ย่านที่ทำการค้าริมน้ำเดิมซึ่งเป็นย่านวัดเกตจึงต้องย้ายย่านการค้าไปเจริญรุ่งเรืองย่านถนนหน้าสถานีรถไฟ ย่านวัดเกตเลยกลายเป็นเพียงย่านที่อยู่อาศัยที่สงบร่มรื่น แต่สิ่งที่ยังเหลืออยู่หลังจากย่านของการทำการค้าได้ย้ายไปแห่งใหม่ก็คือกลุ่มคนที่ลงหลักปักฐานสร้างบ้านในบริเวณนี้ สำหรับการอนุรักษ์ย่านวัดเกตได้มีการพูดคุยถึงในเมื่อไม่นานมานี้เกี่ยวกับกระแสการอนุรักษ์ย่านที่เกิดขึ้นในช่วงปีพ.ศ.2527¹⁹ โดยกลุ่มตัวแทนของย่านวัดเกต

โครงสร้างการบริหารงานของวัดเกตมีโครงสร้างการบริหารงานของวัดที่เหมือนกับวัดทั่วไปโดยการบริหารวัดเป็นการบริหารโดยเจ้าอาวาสพระโสภณ วิสุทธิคุณ เจ้าอาวาสวัดเกตการามเป็นผู้ดูแลในเรื่องวัดอยู่ โครงสร้างของชุมชนในย่านวัดเกตเป็นที่น่าสนใจเพราะมีคนที่อยู่ย่านแบ่งออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ๆ และมีทำที่ที่ไม่ลงรอยกันอีกด้วย²⁰ หนึ่งกลุ่มคือชุมชนบ้านวัดเกต และอีกกลุ่มคือกลุ่มย่านวัดเกต กลุ่มย่านวัดเกตก่อตั้งเมื่อปี 2542 จุดมุ่งหมายของกลุ่มคือการอนุรักษ์ศิลปะและความเป็นเอกลักษณ์ของย่านวัดเกต เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2542 มีคณะศรัทธากลุ่มมีความประสงค์เสนอให้ทูลเกล้าฯ เพื่อสร้างศาลาเอนกประสงค์สองชั้นแทน แต่ยังไม่ได้มีการรื้อทูลเกล้าฯ ในขณะเดียวกันมีการจัดทิวทัศน์วัฒนธรรม โดยสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

¹⁶ วรวิมล ชัยรัตน์, *บ้านด้าววัดเกต เชียงใหม่*, (เชียงใหม่: ชมพูการพิมพ์และถ่ายเอกสาร, 2549).

¹⁷ วรวิมล ชัยรัตน์, *บ้านด้าววัดเกต เชียงใหม่*.

¹⁸ ประมาณ พ.ศ. 2481 (ข้อมูลออนไลน์) อ้างอิงจาก <http://www.thaitransport-photo.net/railmap/chiangmai.htm> [30 มีนาคม 2552]

¹⁹ (ข้อมูลออนไลน์) อ้างอิงจาก <http://www.hugchiangmai.com/v2016/modules/news/article.php?storyid=79> [30 มีนาคม 2552]

²⁰ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในย่านวัดเกต วันที่ 21 กันยายน 2550

และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ซึ่งได้เข้าสำรวจมาพบว่า วัดเกตมีของดีที่ควรอนุรักษ์ไว้ จึงได้มีการระงับการทุบทิ้ง และในเดือน มิถุนายน พ.ศ. 2542 มีการจัดเสวนา "่วมกิด่วมใจ พัฒนาวัดเกต"²¹ ชาวบ้านวัดเกตจึงเกิดความตื่นตัว เริ่มตระหนักในคุณค่าเอกลักษณ์ของสิ่งมีค่าที่มีอยู่ นับได้ว่า นักวิชาการจากสถาบันการศึกษาต่างๆ ในเชียงใหม่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และกรมศิลปากร เป็นผู้จุดประกายให้ชาวบ้านวัดเกตตระหนักถึงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม เกิดความห่วงใย มีความรู้สึกเป็นเจ้าของมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านั้น มีความกระตือรือร้น ในการอนุรักษ์และพัฒนา วัดเกตร่วมกัน นอกจากนั้นกรมศิลปากรสถาปนิกล้านนา สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้เข้ามาช่วยวางผังการใช้พื้นที่ภายในวัดโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย²² เป้าหมายของกลุ่มย่านวัดเกตคือการอนุรักษ์ ความเป็นย่านวัดเกตไว้อาคารบ้านเรือนสิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่อยู่ในย่านรวมถึงวิถีชีวิตอย่างดั้งเดิม โดยอาศัย การขอความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ ยกตัวอย่างเช่น สมาคมสถาปนิกล้านนา, กลุ่มภาคีคนฮัก เชียงใหม่²³ และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เข้ามาเป็นส่วนช่วยในการดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมและความเป็น เอกลักษณ์ของย่านวัดเกต

อีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มชุมชนบ้านวัดเกตจัดตั้งเมื่อปี 2544 โดยจัดตั้งจากเทศบาล ให้ชาวบ้านรวมตัวและ โหวตคะแนนเสียงกัน คณะกรรมการทั้งหมดเป็นคนในพื้นที่ทั้งหมด คณะกรรมการชุมชนนั้นจะได้มา จากการเลือกตั้งโดยมีวาระ 4 ปี เมื่อครบวาระก็จะมีการเลือกตั้งกันใหม่ ซึ่งคณะกรรมการทั้งหมดมีหน้าที่ ประสานงานเป็นตัวกลางระหว่างคนในชุมชนและวัด ซึ่งกิจกรรมส่วนมากจะเน้นไปทาง การสร้างอาชีพ ให้คนในชุมชน และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน คอยดูแลช่วยเหลือระหว่างคนในชุมชนให้มีความ สามัคคีกันและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รวมถึงเป็นตัวกลางระหว่างคนในชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ของรัฐ เพื่อให้งานด้านต่างๆ เกิดความรวดเร็วและสามารถตรวจสอบได้ ทางด้านคณะกรรมการชุมชนบ้านวัด เกตจะมีการประชุมเพื่อปรึกษาเรื่องต่างๆ เดือนละ 1 ครั้งสถานที่ที่จะมีที่ทำการชุมชน หรือไม่มีที่วัด โดยปัจจุบันมีที่ทำการอยู่ที่บ้านหัวหน้า ส่วนที่กำลังสร้างก็อยู่ที่วัดเป็นงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุน จากโครงการ SML

จากการสัมภาษณ์ประชากรในชุมชนทั้งสองเหมือนมีความแตกต่างกันในแนวทางการแสดงออกทำที่ที่มี ต่อวัดเกตเองซึ่งในสิ่งที่ปรากฏจากการสัมภาษณ์ของกลุ่มตัวแทนทั้งสองกลุ่มว่าไม่เข้ากัน²⁴ ในส่วนของ ชุมชนบ้านวัดเกตเองนั้นก็ได้อธิบายจากนาง เขียนซึ่งเป็นคณะกรรมการของย่านวัดเกตและหัวหน้า

²¹ แปลว่า “ร่วมกิด่วมใจพัฒนาวัดเกต”

²² (ข้อมูลออนไลน์) อ้างอิงจาก <http://www.udif.or.th/watgate.htm> [30 มีนาคม 2552]

²³ จากการสัมภาษณ์นางสาว วรวิมล ชัยรัตน์ หัวหน้ากลุ่ม ย่านวัดเกต วันที่ 21 กันยายน 2550 เวลา 10:00-11:00 น.

²⁴ จากการสัมภาษณ์นางสาว วรวิมล ชัยรัตน์ หัวหน้ากลุ่ม ย่านวัดเกต วันที่ 21 กันยายน 2550 เวลา 10:00-11:00 น.

กลุ่มผู้สูงอายุ ย่านวัดเกตว่า “เป็นกลุ่มที่เข้าข้างทางเทศบาลและไม่ใช้เสียงของประชาชนที่แท้จริง”²⁵ แต่จากการสัมภาษณ์หัวหน้ากลุ่มชุมชนบ้านวัดเกตแล้วได้อธิบายว่าไม่ได้เป็นคนของเทศบาลหรือเข้าข้างทางเทศบาล ตนเองเป็นเพียงแค่คนกลางในการกระจายข่าวสู่ชุมชนเท่านั้นส่วนในข้อกำหนดหรือกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่นั้นตนเองก็เข้าใจดีไม่ใช่ไม่รู้เรื่องจนทำให้ใครมาชักจูงได้²⁶ แต่จากข้อมูลการสัมภาษณ์ชาวบ้านบริเวณวัดเกตนั้นทำให้พบว่ากลุ่มย่านวัดเกตเป็นกลุ่มที่มีอำนาจต่อรองกับทางราชการมากกว่ากลุ่มชุมชนบ้านวัดเกต อาจจะเป็นที่ว่าเกี่ยวกับเรื่องการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เห็นคุณค่าของพื้นที่ของย่านวัดเกตที่เข้ามามีบทบาทช่วยเหลือ จึงทำให้เกิดอำนาจในการต่อรองกับหน่วยงานราชการที่มากขึ้นและทำงานอย่างเป็นระบบระเบียบขึ้น แต่อย่างไรก็ดีแล้วจากการพูดคุยกับคนของทั้งสองกลุ่มนี้พบว่าทั้งสองกลุ่มก็มีได้ละเอียดที่จะอนุรักษ์พื้นที่ของชุมชน, วัดและพื้นที่ต่างๆ ที่สำคัญเลยเพียงแต่มีแนวทางและแนวความคิดที่ต่างกันในกระบวนการที่ต่างกันเท่านั้นเอง การอยู่ร่วมกันของวัดและชุมชนในกรณีของวัดเกตนี้จึงเป็นเหมือน “วัดเป็นผู้อยู่ตรงกลางระหว่างกลุ่มชุมชน” ที่มีแนวทางที่แตกต่างกัน เป็นเหมือนตัวกลางเชื่อมโยงสร้างศรัทธากระจายข่าวสารต่างๆ จากวัดและราชการแก่ประชาชนอีกทางหนึ่ง²⁷ และได้รับแรงสนับสนุนก็อยู่ภายใต้จากกลุ่มสองกลุ่มนี้ เป็นไปเพื่อช่วยกันอนุรักษ์พื้นที่ของชุมชนและวัด ส่วนวัดเปรียบเสมือน “ผู้รับอยู่ตลอด” ความจริงแล้ววัดยังเป็นผู้ให้อีกด้วยคือให้พื้นที่ในการสร้างโรงเรียนในชุมชนคือโรงเรียนวัดเกตนั่นเอง จะเห็นได้ถึงการอยู่ร่วมกันในทำที่ที่แตกต่างไปจากวัดที่มีชุมชนที่เป็นชุมชนเดียวที่ไม่มีการแตกแยกซึ่งกลุ่มคนในหมู่บ้าน

ในการแตกแยกของ 2 กลุ่มชาวบ้านได้ส่งผลให้เกิดผลเสียคือในแนวทางในการที่จะทำให้พื้นที่ของชุมชนนั้นดีขึ้นไม่เป็นไปอย่างราบรื่นในขณะที่วัดอุปสรรคและความต้องการของทั้งสองกลุ่มนั้นคล้ายกัน เพราะเกิดขึ้นจากการไม่ได้เข้ามาพูดคุยและร่วมมือกันสร้างแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ร่วมกัน จึงทำให้เกิดจุดอ่อนของชุมชนแทนที่จะรวบรวมเป็นพลังเพื่อการต่อรองกับภาคส่วนของรัฐในการใช้พื้นที่ของชุมชนของตนเอง วัด(ในส่วนที่เป็นวงกลมสีเขียว)เป็นผู้ประสานอยู่ตรงกลางระหว่างชาวบ้านสองกลุ่มคือกลุ่มชุมชนวัดเกต(วงกลมสีเขียว)และกลุ่มย่านวัดเกต(วงกลมสีเขียวอ่อน) เป็นศูนย์กลางที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของกลุ่มชาวบ้านทั้งสองกลุ่มทั้งยังเชื่อมโยงชาวบ้านทั้งสองกลุ่มที่เกาะเกี่ยวกันระหว่างกลุ่มโดยที่ไม่ได้สนใจอีกกลุ่มหนึ่งให้เข้ามาใช้พื้นที่วัดในการปฏิบัติกิจต่างๆ ตามต้องการ เป็นการดึงชาวบ้านในชุมชนที่แตกแยกกันเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาวัดอย่างเขยยล และทางวัดก็ได้รับการสนับสนุนอุปถัมภ์จากกลุ่มคนทั้งสองกลุ่มเป็นอย่างดี

²⁵ จากการสัมภาษณ์นาง เขียน คณะกรรมการของย่านวัดเกตและหัวหน้ากลุ่มผู้สูงอายุ เมื่อวันที่ 21 กันยายน 2550 เวลา 11:30-12:00 น.

²⁶ จากการสัมภาษณ์นาง พานี ชัยนิลพันธ์ ประธานชุมชนบ้านวัดเกต เมื่อวันที่ 21 กันยายน 2550 เวลา 13:30-14:00 น.

²⁷ จากการสัมภาษณ์พระลูกวัด เป็นณเรศผู้ช่วยเจ้าอาวาส เมื่อวันที่ 22 กันยายน 2550 เวลา 14:30-15:00 น.

วัดศรีสุพรรณ การก่อเกิดวัดศรีสุพรรณนั้นมีการก่อเกิดมานานมากแล้วตั้งแต่สมัย โบราณแต่การก่อเกิดของวัดศรีสุพรรณนั้นเป็นการก่อเกิดหลังจากการตอนคนเข้ามาสู่ในชุมชน พ.ศ.2325²⁸ เป็นช่วงของหลังสงครามที่ชาวบ้านได้หลบหนีเข้าป่าแล้วออกมาตั้งชุมชนอีกครั้งหลังจากบ้านเมืองระส่ำระสายความต้องการในการสร้างเมืองเป็นเหตุผลอย่างหนึ่งในการสร้างชุมชนและวัดในชุมชนนี้ขึ้น การที่วัดในคราวที่สร้างชุมชนเกิดขึ้นนั้นเป็นการสร้างสถานที่ขึ้นมาเพื่อการปกครองชุมชนและยึดเหนี่ยวจิตใจของชุมชนในพื้นที่ของชุมชนในปัจจุบันมีวัดอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียงอีกหลายวัดเช่น วัดหมื่นสาร, วัดนันทาราม, วัดกุ้งเสือ และวัดร้างอีกหลายวัดที่อยู่บริเวณนั้น แต่วัดที่มีชื่อเสียงและมีบทบาทสำคัญในย่านนั้น คือวัดศรีสุพรรณ วัดหมื่นสาร และวัดนันทาราม เพราะเหตุว่า วัดศรีสุพรรณ และวัดหมื่นสารนั้น เป็นวัดที่มีชื่อเสียงเกี่ยวกับเรื่องการสอนการตีเครื่องเงิน หรือการต้องเครื่องเงิน ส่วนวัดนันทาราม จะเป็นวัดที่ชุมชนบริเวณนั้นให้ความสำคัญเกี่ยวกับการทำพิธีทางศาสนาในกิจกรรมใหญ่ๆ มากกว่า เช่น กลี้นพระราชทาน จากการสอบถามและสัมภาษณ์²⁹ การที่วัดนันทารามมีบทบาทอย่างนั้นก็เพราะว่าวัดนันทารามเป็นวัดหลวง กิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวกับทางราชการต่างๆ จึงลงไปอยู่ที่วัดนันทารามมากกว่าวัดอื่นในย่านนั้น

โครงสร้างการบริหารงานของวัดศรีสุพรรณเป็นการบริหารงานแบบโครงสร้างของวัดทั่วไปโดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแลและคณะกรรมการวัดเป็นผู้ช่วยในการบริหารงานต่างๆ แต่ที่มีเพิ่มเติมเข้ามาคือการที่ทางวัดได้นำช่างหรือหัวหน้าช่างตอ้ง (ช่างตีเครื่องเงิน) เข้ามามีบทบาทในการร่วมบริหารวัดด้วย โดยเรื่องก็คือ ทางวัดได้เน้นที่เรื่องของ การสืบสานภูมิปัญญาทางด้าน การตีเครื่องเงินซึ่งชาวบ้านแถบนี้มีชื่อเสียงทางด้าน การทำเครื่องเงินอยู่ก่อนแล้ว ทางวัดเหมือนกับเป็นการหยิบยื่น โอกาสในการใช้สถานที่ในการเรียนเพื่อการต่อยอดภูมิปัญญาขึ้น เป็นการเอื้อเพื่อสถานที่ในการเรียนให้กับชุมชน โครงสร้างในการบริหารชุมชนก็เป็นแบบทั่วไปคือเป็นการบริหารตามหน่วยงานของรัฐบาลซึ่งมีผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการเป็นผู้ช่วยในเรื่องต่างๆ ของหมู่บ้านไม่มีอะไรที่แตกต่างจากหมู่บ้านอื่นๆ แต่สิ่งที่น่าสนใจ ในชุมชนนี้คือทำที่ของวัดที่เป็นเหมือนผู้ให้ ผู้ดึงดูชุมชนและคนในชุมชน กับช่างให้ยึดโยงมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย จะสังเกตได้จากการทำกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในถนนของชุมชน เช่นการจัดถนนคนเดิน ของฮักแก้วหอม³⁰ บนถนนวัวลายที่วัดและชุมชนตั้งอยู่ เป็นเหมือนการจัดกระตุ้นให้สังคมนองเห็นชุมชนและวัดอยู่ตลอดเวลา อีกอย่างหนึ่งที่ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นคือการที่วัดพยายามสร้าง

²⁸ (ข้อมูลออนไลน์) อ้างอิงจาก

http://www.fm100cmu.com/fm100/100programs_detail.php?id_sub_group=59&id=1316# [30 มีนาคม 2552]

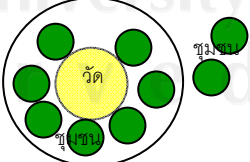
²⁹ จากการสัมภาษณ์สามเณร วิศักดิ์ สมภิกขย์ เมื่อวันที่ 18 กันยายน 2550 เวลา 10:30-11:00 น.

³⁰ แปลว่า “ของรักของสะสม”

อาคารอุโบสถเงิน ที่เป็นชื่อเสียงของชุมชน เป็นเหมือนการสร้างพื้นที่ของวัดให้เป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงเหมือนวัดร่องขุนเหมือนกัน³¹

ในมุมมองของผู้วิจัยวัดศรีสุพรรณเป็นเสมือน “ตัวกลางที่ประสานระหว่างชาวบ้านและชุมชน” เป็นเหมือนผู้เอื้อประโยชน์ในการใช้สถานที่และเป็นคนที่พยายามสร้างโอกาสให้กับชุมชนเพื่อชุมชนที่แท้จริง การอยู่ร่วมกันของวัดและชุมชนนั้นมีสิ่งต่างๆ ที่ต้องคำนึงถึงมากมายไม่ว่าจะเป็นลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ของทั้งสองส่วนไม่ว่าจะเป็นวัดหรือบ้าน ขอบเขตต่างๆ ของพื้นที่ในแต่ละส่วนสิ่งที่จะต้องคำนึงถึงเป็นอย่างมากคือการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างวัดและชุมชน การเข้าใจกันในเรื่องของขอบเขตการใช้พื้นที่ของวัดและชุมชน การมีแนวคิดและแนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างชัดเจนจะช่วยให้เกิดข้อขัดแย้งกันระหว่างวัดกับชุมชน และการพูดคุยกันนั่นเองสามารถทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกันได้เป็นอย่างดีและจะสามารถลดช่องว่างระหว่างวัดและชุมชนได้ วัดศรีสุพรรณ ในลักษณะความสัมพันธ์ วัดเป็นเหมือนผู้นำชุมชน วัด(ในส่วนที่เป็นวงกลมสีเหลือง)เป็นผู้เอื้อเพื่อสถานที่และ การนำพาช่างตีเครื่องเงิน(วงกลมสีแดง)และชาวบ้านในชุมชน(วงกลมสีน้ำตาล)มาพบและทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นการดึงเอาคนสองกลุ่มเข้ามาสู่การอยู่ร่วมกัน โดยใช้พื้นที่ของวัดในการทำกิจกรรม คนทั้งสองกลุ่มจึงมีพื้นที่ที่เอื้อให้เกิดการทำกิจกรรมและกิจกรรมที่เกิดขึ้นจึงเป็นเหมือนเครื่องยึดโยงความสัมพันธ์ของกลุ่มคนทั้งสองกลุ่มคนในชุมชนไว้ด้วยกันโดยนโยบายของวัดที่สร้างขึ้น

ตารางที่ 2.1 ตารางเปรียบเทียบสรุปโครงสร้างการบริหารงานของวัดและความสัมพันธ์ของวัดและชุมชนกลุ่มตัวอย่าง

วัด	ลักษณะโครงสร้างและความสัมพันธ์
<p>1. วัดร่องขุน</p> 	<ol style="list-style-type: none"> วัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีผู้นำของวัดเป็นผู้จัดการแบบกุมอำนาจไว้เพียงผู้เดียว ชุมชนและหมู่บ้านรอบข้างพึ่งพาวัดเพื่อการประกอบอาชีพในการค้าขาย <p>“วัดเป็นผู้นำของชุมชน”</p> <p>วัด(ในส่วนที่เป็นวงกลมสีเหลือง)เป็นเหมือนผู้นำของชุมชน (วงกลมสีเขียว)ได้นำเอาความเจริญและการท่องเที่ยวเข้าสู่ชุมชนเป็นผลดีกับคนในชุมชนบางกลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยววัด แต่ก็มีชาวบ้านในชุมชนบางกลุ่มที่มีอาชีพอื่นที่ไม่พึ่งพาการท่องเที่ยวจากวัดเช่น อาชีพเกษตรกรรม จึงเป็นกลุ่มที่อยู่นอกเหนืออำนาจและกฎของวัดที่ได้ตั้งไว้เพื่อใช้ในพื้นที่รอบวัด</p>

³¹ จากการศึกษาสังเกตการใช้พื้นที่ เมื่อวันที่ 17 กันยายน 2550

<p>2. วัดเกต</p> 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การบริหารงานวัดเป็นโครงสร้างการบริหารงานแบบวัดทั่วไป โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแลและมีฝ่ายต่างๆ เป็นส่วนการทำงาน 2. วัดเป็นสถานที่ทางศาสนาและสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมีกลุ่มชาวบ้านสองกลุ่มเป็นผู้ทะนุบำรุงวัดและพื้นที่ 3. ชุมชนได้ประโยชน์จากวัดในด้านการใช้พื้นที่ของวัดเป็นโรงเรียน, ที่ตั้งศูนย์ชุมชน, การประชุมกลุ่มและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ <p>“วัดเป็นผู้อยู่ตรงกลางระหว่างกลุ่มชุมชน”</p> <p>วัด(ในส่วนที่เป็นวงกลมสีเหลือง)เป็นผู้ประสานอยู่ตรงกลางระหว่างชาวบ้านสองกลุ่มคือกลุ่มชุมชนวัดเกต(วงกลมสีเขียว)และกลุ่มย่านวัดเกต(วงกลมสีเขียวอ่อน) เป็นศูนย์กลางที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของกลุ่มชาวบ้านทั้งสองกลุ่มทั้งยังเชื่อมโยงชาวบ้านทั้งสองกลุ่มที่เกาะเกี่ยวกันระหว่างกลุ่มโดยที่ไม่ได้สนใจอีกกลุ่มหนึ่งให้เข้ามาใช้พื้นที่วัดในการปฏิบัติกิจต่างๆ ตามต้องการ เป็นการดึงชาวบ้านในชุมชนที่แตกแยกกันเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาวัดอย่างเขยบล และทางวัดก็ได้รับการสนับสนุนอุปถัมภ์จากกลุ่มคนทั้งสองกลุ่มเป็นอย่างดี</p>
<p>3. วัดศรีสุพรรณ</p> 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การบริหารงานวัดเป็นโครงสร้างการบริหารงานแบบวัดทั่วไป โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแลและมีฝ่ายต่างๆ เป็นส่วนการทำงาน 2. วัดเป็นเสมือนตัวกลางที่ประสานระหว่างชาวบ้านและช่าง เป็นเหมือนผู้เอื้อประโยชน์ในการใช้สถานที่ 3. ชาวบ้านได้ประโยชน์จากวัดในการเป็นสถานฝึกฝีมือแรงงานเพื่อการประกอบอาชีพ <p>“วัดเป็นเหมือนตัวกลางที่ประสานระหว่างชาวบ้านและชุมชน”</p> <p>วัด(ในส่วนที่เป็นวงกลมสีเหลือง)เป็นผู้เอื้อเพื่อสถานที่และการนำพาช่างตีเครื่องเงิน(วงกลมสีแดง)และชาวบ้านในชุมชน(วงกลมสีน้ำตาล)มาพบและทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นการดึงเอาคนสองกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วมอยู่ร่วมกัน โดยใช้พื้นที่ของวัดในการทำกิจกรรม คนทั้งสองกลุ่มจึงมีพื้นที่ที่เอื้อให้เกิดการทำกิจกรรมและกิจกรรมที่เกิดขึ้นจึงเป็นเหมือนเครื่องยึดโยงความสัมพันธ์ของกลุ่มคนทั้งสองกลุ่มคนในชุมชนไว้ด้วยกัน โดยนโยบายของวัดที่สร้างขึ้น</p>

หลังจากการศึกษาตัวอย่างของวัดและชุมชนในส่วนของสถานที่จริงดังตัวอย่างของวัดที่ได้ศึกษามาทั้งสามวัดแล้ว พบว่านอกจากพื้นที่ทางกายภาพที่เป็นเหมือนตัวเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญแล้ว ความสัมพันธ์ของวัดและชุมชนยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญอีกด้วย ในการเก็บข้อมูลเพื่อให้ได้มาซึ่งรูปแบบของความสัมพันธ์ของชุมชนหมู่บ้านคอยสุเทพหมู่ 9 และวัดพระธาตุคอยสุเทพราชวรวิหารแล้วนั้น จะต้องพิจารณาจากพื้นที่ทางกายภาพของพื้นที่และความสัมพันธ์ของวัดและชุมชนโดยการสัมภาษณ์ผู้ใช้พื้นที่ทั้งสองพื้นที่ว่ามีใครบ้างที่ใช้พื้นที่ ใช้พื้นที่เวลาไหน, อย่างไร วัดและชุมชนมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันอย่างไร จึงจะทราบได้ถึงรูปแบบความสัมพันธ์ของวัดพระธาตุคอยสุเทพและชุมชนหมู่บ้านคอยสุเทพหมู่ 9

ส่วนที่ 3 กระบวนการการเก็บข้อมูลโดยใช้แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน

กระบวนการการเก็บข้อมูลโดยใช้แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นเป็นแนวทางที่นิยมใช้กันเป็นอย่างมากในระบบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อการพัฒนา การให้ความหมายและคำจำกัดความของการมีส่วนร่วมนั้นมีมากมาย ขึ้นอยู่กับแนวความคิดและสถานการณ์ที่ต่างกันยกตัวอย่างเช่น องค์การสหประชาชาติ ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า “เป็นกิจกรรมที่มวลชนจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการพัฒนา เข้าร่วมดำเนินการใช้ความพยายามในการพัฒนาและได้รับส่วนแบ่งผลประโยชน์จากการพัฒนา”³² หรือ การให้ความหมายของ ยูววัฒน์ วุฒิเมธี ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า “การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมกันรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบต่อตัวชุมชนเอง”³³ จะเห็นได้ว่าในความหมายของการมีส่วนร่วมดังที่กล่าวไปแล้วนั้นคือ

1. มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม
2. มีส่วนร่วมในการพิจารณาตัดสินใจ
3. มีส่วนร่วมในการพัฒนา
4. มีส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจ
5. มีส่วนร่วมในการรับส่วนแบ่งจากผลของการพัฒนา

และการที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจะมากขึ้นขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วมนั้น

³² ครุณี ทายะดี สุชาดา เหลืองอากาศ และ ประพิมพ์ พุทธิรักษ์, “การพัฒนาร่วมกันของชุมชนในการวางแผนแก้ไขปัญหามลพิษทางอากาศ หมู่ 3 บ้านหนองโจง ตำบลขุนคง อำเภอบางคนที จังหวัดเชียงใหม่”, (เชียงใหม่: พยาบาลศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547), หน้า 71

³³ ยูววัฒน์ วุฒิเมธี, *การพัฒนาชุมชนจากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ*, (กรุงเทพฯ: บางกอกบลิ๊ก, 2534), หน้า 2

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนานั้น ประชาชนจะต้องเข้ามา
มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติงาน กระบวนการมีส่วนร่วมนั้นมีหลาย
ระดับตั้งแต่การถกเถียงแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การค้นหาปัญหาการวิเคราะห์
ปัญหาร่วมกันการวางแผนร่วมกัน โดยชาวบ้านเพื่อชาวบ้านการปฏิบัติตามแผน
มีการทำงานร่วมกัน และการประเมินผลร่วมกัน³⁴

ดังที่ จ้างงค์ ได้แสดงความเห็นในหนังสือ การมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ว่าใน
กระบวนการมีส่วนร่วมในงานพัฒนานั้นประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนจากการ
วิเคราะห์งานเขียนของ จ้างงค์ ใจความสำคัญของระบบการมีส่วนร่วมในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นออกมา
เป็นหัวข้อใหญ่ๆ ได้ดังนี้

1. ผู้ที่ริเริ่มในการจัดตั้ง โครงการต้องมีความน่าเชื่อถือขึ้นอยู่กับอายุและประสบการณ์ของคนๆ
นั้น
2. เป็นเรื่องเกี่ยวกับการก่อตัวของกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่น ว่ากลุ่มของวิจัยท้องถิ่นจะต้องมีความ
เข้าใจในกระบวนการทำงานวิจัยมีความกระตือรือร้นในการทำงานมีประสบการณ์ในการ
ทำงานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะทำการวิจัยไม่มากนักน้อย
3. เป็นเรื่องเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมในงานวิจัยท้องถิ่น การทำความเข้าใจกับกลุ่ม
ผู้ร่วมงานวิจัยถึงจุดยืนในการทำงานวิจัยและกระบวนการในการทำงานวิจัยให้เข้าใจตรงกัน
4. ในกระบวนการพัฒนางานวิจัยจะต้องให้นักวิจัยพัฒนางานด้วยตนเอง ในกระบวนการมีส่วน
ร่วมนี้เอง
5. การมีส่วนร่วมในการส่งเสริมของเจ้าหน้าที่ที่เข้าไปจัดกระบวนการการมีส่วนร่วมในงานวิจัย
6. การมีปฏิสัมพันธ์ของทีมวิจัยกับบริบทรอบข้างของในขณะทำงานวิจัย
7. ปัจจัยที่ดึงดูดก่อให้เกิดทีมวิจัยเพื่อท้องถิ่น ขึ้นอยู่กับประเด็นความสนใจของท้องถิ่นเองที่จะ
ต้องการทำวิจัย
8. มีสถานที่ที่เอื้ออำนวยในการทำงานแบบกลุ่ม
9. มีเวลาที่เอื้ออำนวยต่อการทำงานวิจัยเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญต่อการก่อเกิดทีมวิจัยที่เข้มแข็ง
ได้
10. ในมุมมองของกระบวนการการเก็บข้อมูลโดยการใช้แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนจะ
เป็นการเก็บข้อมูลโดยการใช้การเข้ามามีส่วนร่วมของคนในชุมชนมาให้ข้อมูลต่างๆ ที่

³⁴ จ้างงค์ บัวเหนี่ยว, การมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น, (กรุงเทพฯ: วณิชการพิมพ์, 2550), หน้า123.

เกี่ยวข้องรวมถึงการพูดคุยกันอย่างมีส่วนร่วมในการแบ่งปันความคิด วิเคราะห์ และหาแนวทางในการทำงานต่างๆ ทั้งนี้จะต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์ของงานวิจัยเป็นหลัก

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้นว่าในความหมายของการมีส่วนร่วมในกระบวนการการวิจัยนั้นมีลักษณะของการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกันตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยแต่ละชิ้น ผู้วิจัยยังได้ศึกษาบทความและงานวิจัยที่มีลักษณะของการอยู่ร่วมกันอีก 3 เรื่องคือ “ป่าชุมชน” ในงานเขียนบทความของ อนันต์ กาญจนพันธ์, “การพัฒนาบ้านของชำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์” ในงานวิจัยของ อรอนงค์ หงส์ห่มแพ, ลักษณะการณ์ ออสุวรรณ, เถลิ้ม พวงหอม, วรารัตน์ เจริญสุข และงานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการหาแนวทางการอนุรักษ์ควายในเขตอุทยานแห่งชาติคอกยออินทนนท์” โดย ระวีวรรณ ศิริไสยาสน์ และคณะ ยังมีงานอีกชิ้นหนึ่งที่มีความน่าสนใจในกระบวนการการนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในงานออกแบบพื้นที่และงานสถาปัตยกรรมของกลุ่มสถาปนิกกลุ่มหนึ่งที่เรียกตนเองว่ากลุ่มสถาปนิก CASE หรือ Community Architect for Shelter and Environment เป็นการทำงานที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการแก้ปัญหาในการใช้พื้นที่และงานสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยอาศัยลักษณะการศึกษาในลักษณะรูปแบบของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในเหตุการณ์หลายๆ ชุดเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยสนใจศึกษากระบวนการในการเก็บข้อมูลโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการการทำงานวิจัย

เรื่องแรกเป็นการร่วมมือกันระหว่างชุมชนที่ช่วยกันอนุรักษ์ป่า หรือเรื่องเกี่ยวกับป่าและชุมชน ชาวเขาที่อยู่ในป่าได้ถูกสังคมนมองว่าเป็นชนกลุ่มที่ทำไร่เลื่อนลอยเป็นการบุกรุกทำลายป่า การแบ่งเขตพื้นที่โดยการใช่การแบ่งเขตโดยระบบของกรมป่าไม้ทำให้การใช้พื้นที่ป่าของชาวเขาและพื้นที่การทำไร่ของชาวเขาลดลงวิถีชีวิตประจำวันก็ได้เปลี่ยนไป³⁵ ได้มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันระหว่างชาวเขากับป่าเช่น บัณฑิต ไกรวิจิตร นักเขียนเรื่องชนเผ่า ได้คลี่คลายการใช้ชีวิตของชาวเขากับป่าว่าการอยู่ร่วมกันของชาวเขาและป่านั้นไม่ได้เป็นไปตามที่ถูกกล่าวหาว่าชาวเขานั้นเป็นผู้ตัดไม้ทำลายป่าเสียแต่อย่างใด³⁶ นายทุนจากในเมืองมากกว่าที่ตัดไม้ทำลายป่ามากกว่าชาวเขานัก ในการใช้ชีวิตร่วมกับป่าของชาวเขานั้นมีอะไรที่ซ่อนอยู่ในการดำรงชีวิตกับป่ามากมายเช่นการนับถือผีป่าผีดอย ซึ่งเป็นการเคารพป่าและการดูแลสุขภาพป่าอย่างหนึ่ง อนันต์ ได้กล่าวไว้ว่า “สังคมชนบทซึ่งพึ่งตนเองและมีรากฐานอยู่บนระบบเครือญาติหรือชุมชนได้ถูกทำลายลงจากการแทรกแซงของนักลงทุนและสถาบันกฎหมายของรัฐสมัยใหม่และข้อบังคับว่าด้วยกรรมสิทธิ์ ความพยายามที่จะฟื้นฟูป่าไม้ชุมชนจึง

³⁵ (ข้อมูลออนไลน์) อนันต์ กาญจนพันธ์ อ้างอิงจาก <http://www.thaingo.org/story/forest.html> [31 มีนาคม 2552]

³⁶ (ข้อมูลออนไลน์) อนันต์ กาญจนพันธ์ อ้างอิงจาก <http://www.thaingo.org/story/forest.html> [31 มีนาคม 2552]

จำเป็นต้องฟื้นฟู (ชุมชน) และค่านิยมทางศีลธรรมของชุมชนขึ้นมาก่อน³⁷ อนันต์เสนอว่าการพิจารณาข้อบังคับเกี่ยวกับที่ดิน ป่าไม้ และชุมชนที่มีอยู่ในปัจจุบันไม่ควรคำนึงถึงเฉพาะทางด้านทรัพยากรทางเศรษฐศาสตร์เท่านั้นแต่ควรคำนึงถึงว่าเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตในชุมชนในภาพรวมด้วย อนันต์ยังได้เสนอด้วยว่า “การใช้ทรัพยากรธรรมชาติในเชิงอนุรักษ์จะไม่อาจคาดหวังให้เกิดขึ้นได้หากไม่มีการตระหนักถึงสิทธิที่คนในท้องถิ่นทุกคนมีในการจัดการทรัพยากร”³⁸ การที่คนภายนอกอาจจะมองว่าป่าและชาวเขานั้นเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกันและมองว่าชาวเขาต้องการผลประโยชน์จากป่า แต่การมีส่วนร่วมของ ชุมชนชาวเขาเกี่ยวกับเรื่องของป่าชุมชนนั้นเป็นแนวทางในการมีส่วนร่วมที่ดี เพราะให้ชุมชนชาวเขาเองเป็นผู้จัดการอนุรักษ์รักษา ป่าการฟื้นฟูป่า การจัดสรรที่ทำกินในที่ป่า การจัดการเรื่องที่อยู่อาศัยในที่ป่าไม้ การปลูกป่าเป็นอาชีพ การปลูกป่าเพื่อการทดแทน ฉะนั้นการอยู่ร่วมกันระหว่างชาวเขากับป่าก็ไม่ใช่ว่าจะปะทะกันในรูปแบบของการเอาแต่ผลประโยชน์จากป่าแต่ฝ่ายเดียวอีกต่อไปมันเป็นการเอื้อเพื่อประโยชน์ซึ่งกันและกันระหว่างพื้นที่กับคน³⁹

ในบทความชิ้นนี้ได้แสดงให้เห็นถึงการกำหนดสร้างความหมายให้ซึ่งชาวเขาถูกทำให้ถูกมองเป็นคนเลวคือรุกรานป่า แต่เมื่อเข้าไปสัมผัสถึงชีวิตจริงของชาวเขา เมื่อเข้าไปคลุกคลีกับพวกเขาแล้วทำให้เห็นถึงจุดย่อยรายละเอียดต่างๆ ที่ไม่ได้ตรงกับทำให้ความหมายของชุดคำอธิบายที่ว่าชาวเขาเป็นคนเลวรุกรานป่า แสดงให้เห็นว่าการเก็บข้อมูลของอนันต์นั้นได้ใช้เวลาในการคลุกคลีกับชาวเขาและชาวบ้านในพื้นที่ มีความเข้าใจในกลุ่มประชากรในพื้นที่เป็นอย่างดีจึงแสดงให้เห็นว่าการทำงานที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้เวลาเพื่อการเข้าใจชุมชนและผู้คนที่อยู่ในชุมชนนั้นๆ ลักษณะการใช้เวลาในการเก็บข้อมูลของอนันต์นั้นจะเป็นการเก็บข้อมูลโดยการสังเกตพฤติกรรมของชาวบ้านในการใช้พื้นที่ป่า, การใช้เวลากับการพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการเพื่อสร้างความสนิทสนมกับคนพื้นที่ แต่สำหรับในกรณีของผู้วิจัยที่ทำงานวิจัยในพื้นที่ชุมชนบ้านเกิดของตนเองมีความได้เปรียบตรงความสนิทสนมกับคนในพื้นที่จึงสามารถย่นระยะเวลาในการทำความเข้าใจกับกลุ่มคนหลายกลุ่มที่อยู่ในพื้นที่ศึกษา จะเหลือแต่เพียงการสังเกตพฤติกรรมผู้ใช้พื้นที่โดยละเอียดพร้อมทั้งอาจจะต้องมีการให้เวลากับสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อการได้มาซึ่งข้อมูลในเรื่องความหมายของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญของคนในชุมชน ในประโยชน์ที่ได้รับจากงานของบัณฑิตและอนันต์ คือเรื่องความหมายที่คนอื่นนอกพื้นที่หยิบยื่นให้กับชาวเขาว่าเป็นเหมือนผู้บุกรุกพื้นที่ เช่นเดียวกันกับชาวบ้านในหมู่บ้านคอยสุเทพหมู่ 9 ที่ได้ถูกรัฐทำให้ชาวบ้านที่อาศัยบนพื้นที่ชุมชนมานานเป็นผู้บุกรุก

³⁷ (ข้อมูลออนไลน์) อนันต์ กาญจนพันธ์ อ้างอิงจาก <http://www.thaingo.org/story/forest.html> [31 มีนาคม 2552]

³⁸ (ข้อมูลออนไลน์) อนันต์ กาญจนพันธ์ อ้างอิงจาก <http://www.thaingo.org/story/forest.html> [31 มีนาคม 2552]

³⁹ (ข้อมูลออนไลน์) อนันต์ กาญจนพันธ์ อ้างอิงจาก <http://www.thaingo.org/story/forest.html> [31 มีนาคม 2552]

พื้นที่วนอุทยานแห่งชาติตั้งแต่ พ.ศ. 2524⁴⁰ เป็นต้นมาและถูกมองว่าเป็นตัวการในการทำให้สภาพแวดล้อมรอบๆ วดไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยมาโดยตลอด จึงทำให้ผู้วิจัยมีท่าทีที่เข้าใจและเห็นอกเห็นใจชาวบ้านที่ได้ถูกกล่าวหาให้เป็นเช่นนั้น จึงเป็นเหตุให้ชาวบ้านเข้าใจและร่วมมือในการให้ข้อมูลในงานวิจัยโดยไม่มีความกลางแกลงใจ

งานวิจัยชิ้นที่สองที่เกี่ยวกับเรื่องการมีส่วนร่วมที่จะกล่าวถึงเป็นการศึกษาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาร้านของชำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ของ อรอนงค์ หงส์ชุมแพ, ลักษณ์ภรณ์ ออสุวรรณ, เฉลิม พวงหอม และ วรวรรณ เจริญสุข โดยมีจุดประสงค์เพื่อการพัฒนาร้านขายของชำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในด้านผลิตภัณฑ์ที่นำมาจำหน่าย การจัดเก็บสินค้า และการเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารในการเลือกซื้อและบริโภคอาหารและยา ได้ใช้กระบวนการในการในการเก็บข้อมูลโดยการ การเก็บข้อมูลเป็นสองส่วน ส่วนที่หนึ่ง เป็นการเก็บข้อมูลขั้นพื้นฐานโดยได้มีการชี้ประเด็นปัญหาและหาแนวทางการแก้ไขปัญหาร่วมกันกับกลุ่มของร้านค้าที่อยู่ในกลุ่มเป้าหมายโดยใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลคือ ใช้ชุดคำถามเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายและใช้การสนทนากลุ่ม ผลที่ได้รับจากการวิจัยแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาร้านขายของชำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการมีส่วนร่วมในการนำเสนอปัญหา ความต้องการ การแสดงความคิดเห็นร่วมกัน การกำหนดเป้าหมาย ข้อตกลงร่วม และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ในกระบวนการวิจัยนั้นมีผลทำให้ร้านขายของชำมีการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น⁴¹ จากงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยได้รับประโยชน์จาก กระบวนการเก็บข้อมูลพื้นฐานโดยมีการชี้ประเด็นปัญหาในเรื่องที่จะวิจัยเป็นเบื้องต้นกับการทำวิจัยในครั้งนี้ เพราะบางครั้งชาวบ้านที่ใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่ไม่สามารถสังเกตเห็นปัญหาที่ชุมชนมีอยู่ชาวบ้านเองนั้นอาจเป็นตัวการหรือส่วนประกอบของปัญหาจึงไม่เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนของตนเอง จึงน่าที่จะมีการชี้ให้เห็นถึงปัญหาของชุมชนเป็นการสร้างความเข้าใจที่ตรงกันเพื่อการนำเข้าสู่การทำวิจัย ฉะนั้นการนำเข้าสู่กระบวนการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมควรจะมีการออกแบบกระบวนการในการชักจูงชาวบ้านให้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำวิจัยอย่างแยกต่างหาก ทั้งนี้ทั้งนั้นจะต้องขึ้นอยู่กับบริบทของชุมชนนั้นๆ ด้วยอย่างเช่นในชุมชนหมู่บ้านดอยสุเทพหมู่ 9 ชาวบ้านไม่คิดว่าพื้นที่ของชุมชนเกิดปัญหา มองไม่เห็นปัญหา การนำเด็กเข้ามาเพื่อเป็นการชักชวนพ่อแม่ของเด็ก (ชาวบ้าน) ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานวิจัย รวมถึงจะได้ใช้มุมมองของเด็กในการสะท้อนปัญหาของการใช้

⁴⁰ จากการบอกเล่าของผู้ใหญ่บ้าน นาย สมพงษ์ พหลแพทย์ วันที่ 22 สิงหาคม 2551 เวลาประมาณ 10:00-10:30 น.

⁴¹ อรอนงค์ หงส์ชุมแพ, ลักษณ์ภรณ์ ออสุวรรณ, เฉลิม พวงหอม, วรวรรณ เจริญสุข, “รายงานการวิจัยเรื่องการพัฒนาร้านขายของชำกรณีศึกษา: การพัฒนาร้านขายของชำ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในเขตอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์”, (เชียงใหม่: สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา, 2539)

พื้นที่ของชุมชนของเขาอาจจะเป็นวิธีที่ดีและง่ายแก่การเข้าถึงชาวบ้าน อาจจะเป็นการจัดกิจกรรมที่เด็กสนใจเช่นการวาดภาพระบายสี, การเล่นเกมส่, การดูหนังฟังเพลงและการแสดงละครหุ่นเป็นต้น

งานวิจัยชิ้นที่สามที่หยิบยกขึ้นมาพิจารณาวิเคราะห์ เป็นเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการหาแนวทางการอนุรักษ์กวางผาในเขตอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ โดย ระวีวรรณ ศิริไสยาสน์ และคณะ เป็นงานวิจัยที่พยายามที่จะนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์กวางผาซึ่งเป็นสัตว์ป่าสงวนที่มีถิ่นอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ของบ้านแม่ระมิงค์ บ้านป่าดิง บ้านป่าปงเปียง และบ้านดินผา การดำเนินการวิจัยของงานวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการหาแนวทางการอนุรักษ์กวางผาในเขตอุทยานแห่งชาติ ดอยอินทนนท์ มีกระบวนการวิจัยที่น่าสนใจคือ การนำชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในงานวิจัยเพื่อการเก็บข้อมูลของกวางผาโดยเป็นส่วนหนึ่งของทีมในการสำรวจพื้นที่ โดยให้ชาวบ้านเป็นผู้นำทางในการเข้าสู่พื้นที่ป่าและช่วยเหลือในการเก็บข้อมูลและการสังเกตพฤติกรรมของกวางผา⁴² แล้วนำมาประชุมกลุ่มเป็นระยะ แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าในการเก็บข้อมูลมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในกลุ่มชาวบ้านเองและระหว่างกลุ่มชาวบ้านกับทีมงานวิจัย ส่งผลให้ชาวบ้านที่เข้าร่วมในงานวิจัยตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์กวางผาก่อนที่จะสูญพันธุ์ ก่อให้เกิดจิตสำนึกในการร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์กวางผา การมีส่วนร่วมในการสนทนากลุ่มของชาวบ้านเรื่องแนวทางการอนุรักษ์กวางผาเป็นอีกกระบวนการหนึ่งที่ทำให้กลุ่มชาวบ้านในพื้นที่เป้าหมายมีความตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน จากงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยได้รับประโยชน์จากกระบวนการเก็บข้อมูลโดยการสนทนากลุ่มแบบทั้งมีโครงสร้างเนื่องจากข้อมูลบางอย่างสามารถนำมาใช้ได้เพราะสามารถเช็คความถูกต้องแม่นยำของข้อมูลได้จากคนในกลุ่มสนทนา แต่ในกระบวนการเก็บข้อมูลแบบการสนทนาแบบไม่มีโครงสร้างเชื่อว่าจะไม่มีความเสี่ยงเลยเสียทีเดียว⁴³ ผู้วิจัยได้เรียนรู้ว่าข้อมูลบางอย่างอาจจะได้มาจากการสนทนากลุ่มแบบไม่มีโครงสร้างเองเพราะตัวโครงสร้างของกระบวนการสนทนาอย่างมีโครงสร้างในบางครั้งไม่ครอบคลุมข้อมูลบางส่วนที่ไม่เกี่ยวข้องแต่จำเป็นในการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนอื่นๆ ในการสนทนากลุ่มบางคนอาจจะไม่มีความกล้าพูดเพราะกลัวว่าพูดไปแล้วอาจจะเป็นภัยกับตนเองหรือการให้ข้อมูลบางอย่างต่อหน้าผู้อื่นอาจจะเป็นภัยต่อตนเองหรืออาจจะมีความเกรงใจผู้ร่วมสนทนาคนอื่น ไม่กล้าที่จะให้ข้อมูล⁴⁴จำเป็นต้องมีการสัมภาษณ์เชิงลึก

⁴² ระวีวรรณ ศิริไสยาสน์, “รายงานวิจัยท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์ เรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการหาแนวทางการอนุรักษ์กวางผาในเขตอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์”, (เชียงใหม่: สกว, 2548), หน้า 22

⁴³ จากการสัมภาษณ์ นางสาว ปัทมา หุ่นรักวิทย์ สถาปนิกกลุ่ม CASE วันที่ 26 ตุลาคม 2551 เวลา 19:45 น.

⁴⁴ จากการสัมภาษณ์ นางสาว ปัทมา หุ่นรักวิทย์ สถาปนิกกลุ่ม CASE วันที่ 26 ตุลาคม 2551 เวลา 19:45 น.

เกิดขึ้นในกระบวนการด้วยทั้งนี้จะต้องเป็นการสังเกตของผู้วิจัยเองตามสมควรที่จะพูดคุยหรือสัมภาษณ์เพิ่มเติมกับใครเป็นการส่วนตัวเพื่อการหลีกเลี่ยงการขัดแย้งหรือภัยที่จะเกิดขึ้น

ผู้วิจัยได้ค้นคว้าหาข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะการทำงานที่มีชุมชนเป็นส่วนร่วมในกระบวนการทำงานเพื่อชุมชนที่เกี่ยวกับลักษณะของการทำงานสถาปัตยกรรมจึงได้พบกับ การทำงานของกลุ่มสถาปนิกกลุ่มหนึ่งที่เรียกตัวเองว่า CASE (Community Architect for Shelter and Environment) โดยมีจุดประสงค์ในการทำงานคือการพัฒนาพื้นที่ของชุมชนต่างๆ ที่มีปัญหาโดยการเน้นที่การนำเอาชุมชนและคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ในการออกแบบ พื้นที่ต่างๆ ในชุมชน แม้กระทั่งตัวอาคารที่พักอาศัยของชาวบ้านในชุมชนเอง⁴⁵ การทำงานของกลุ่มสถาปนิกนี้มีจุดเด่นในการทำงานคือ การอยู่ร่วมและทำงานกับสถานที่จริง, การใช้พื้นที่มาเป็นภาพตัวแทนในการสร้างความเป็นชุมชน, การช่วยเหลือให้ชุมชนมีการพึ่งพาตัวเองต่อไปได้กระบวนการทำงานของ CASE แบ่งออกเป็นหลายขั้นตอนในการทำงาน โดยเริ่มจากการมองเข้าไปถึงปัญหาของพื้นที่ที่จะเข้าไปทำการศึกษาก่อนว่ามีปัญหาเกี่ยวกับอะไร โดยเข้าไปคลุกคลีกับชาวบ้านในชุมชนเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์พูดคุยกันก่อนแล้วก็ทำการเก็บข้อมูลนำมาเป็นข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องปัญหาของคนในหมู่บ้าน กลุ่มคนที่เข้าไปพูดคุยด้วยก็เป็นกลุ่มคนทั่วไปในหมู่บ้านและกลุ่มที่เป็นกลุ่มบริหารงานภายในหมู่บ้าน องค์กรในส่วนของภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบลในพื้นที่เป้าหมายตั้งอยู่ มีการจัดเวทีในการพูดคุยเพื่อการระดมความคิดเห็นในการแก้ปัญหาของพื้นที่โดยแบ่งเวทีของการพูดคุยเป็นหลายครั้งในประเด็นที่ต่างกันแต่อยู่ในหัวข้อใหญ่อันเดียวกัน มีการออกแบบพื้นที่โดยให้ชาวบ้านในชุมชนช่วยกันเป็นผู้ออกแบบกับทีมงาน มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและความคิดเห็นกันในเรื่องที่ยพยายามแก้ไขปัญหากันอยู่ตลอดเวลา จนได้ชิ้นงานออกมาเป็นรูปแบบอย่างหนึ่งออกมาแล้วแต่พื้นที่เป้าหมายนั้นมีความต้องการ ในการเก็บข้อมูลและกระบวนการในการดำเนินงานเพื่อที่จะได้มาซึ่งผลลัพธ์ของงาน แต่ข้อจำกัดในการทำงานเกี่ยวกับการจัดเวทีในการพูดคุยพบปะกับชุมชนคือเรื่องของเวลา เพราะชาวบ้านในชุมชนมักไม่ค่อยมีเวลาว่างตรงกันกับทีมผู้วิจัย การจัดเวทีพูดคุยเลยต้องเป็นเวลาเย็นหลังเลิกงานแล้วเป็นส่วนมากหรือเป็นเวลาวันเสาร์วันอาทิตย์

จากการศึกษากระบวนการการทำงานของกลุ่ม CASE แล้วผู้วิจัยได้ประโยชน์คือได้เห็นถึงกระบวนการการทำงานที่มีประโยชน์ต่อการทำวิจัยที่สามารถนำมาประยุกต์ให้เหมาะสมกับพื้นที่ สิ่งที่กลุ่มสถาปนิก Case มีความแตกต่างจากงานวิจัยแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนคือกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมที่นำเข้ามาประยุกต์ ในส่วนของพื้นที่ทางกายภาพของชุมชน ในส่วนของผู้วิจัย

⁴⁵ (ข้อมูลออนไลน์) อ้างอิงจาก <http://www.casestudio.info/2006/index.html> [31 มีนาคม 2552] และการสัมภาษณ์นางสาว ปิรุมา หารุณรักรวิทย์ สถาปนิกกลุ่ม CASE วันที่ 26 ตุลาคม 2551 เวลา 19:45 น.

เองจะนำเอาตัวอย่างกระบวนการในการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องในงานสถาปัตยกรรมมาใช้เป็นแนวทางในการเก็บข้อมูลในพื้นที่หมู่บ้านคอยสุเทพหมู่ 9 เช่น การค้นหาปัญหาที่เกิดขึ้นของชุมชน, กระบวนการการเข้าสู่ชุมชน, การติดต่อสื่อสารกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ชุมชน, กระบวนการดำเนินงานในการเก็บข้อมูลโดยการทำเวทีพูดคุยกับชุมชนที่มีหลายลักษณะ เช่นกลุ่มใหญ่ กลุ่มย่อย สัมภาษณ์เชิงลึกและการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ การใช้สื่อทางสถาปัตยกรรมเพื่อความเข้าใจโดยง่ายแก่ชาวบ้านและการสรุปผลการทำงานเพื่อคืนข้อมูลให้กับชุมชน เพื่อใช้ออกแบบแนวทางในการแก้ปัญหาและใช้เป็นแนวทางในการจัดการกับรูปแบบที่เกี่ยวข้องกับการจัดพื้นที่เพื่อการปรับเปลี่ยนงานที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรม

ส่วนที่ 4 สรุปผลที่ได้รับจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเรื่องพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์พื้นที่สามัญ โดยศึกษาความหมายจากบทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าความหมายของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญนั้นเกิดขึ้นจากกระบวนการให้ความหมายของสังคม ในการให้ความหมายของคำว่าศักดิ์สิทธิ์และสามัญนั้นยังมีการให้ความหมายของพื้นที่ที่อยู่ระหว่างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญว่ามีพื้นที่ที่อยู่ระหว่าง โดย เทอร์เนอร์ ว่าเป็นพื้นที่ Liminal space (หรือ “สถานะของการเปลี่ยนแปลงที่อยู่ระหว่าง”) เป็นพื้นที่ที่อยู่ระหว่างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญเป็นตัวกลางการเชื่อมโยงระหว่างทั้งสองพื้นที่เข้าด้วยกัน พื้นที่ Liminal space เป็นเสมือนตัวกลางการแบ่งแยกพื้นที่ทั้งสองแต่ในขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่เหมือนตัวกลางที่ยึดโยงพื้นที่ทั้งสองเข้าด้วยกันอีกด้วย ความหมายของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญมีการเกิดขึ้นอย่างเฉพาะเจาะจงตามวัฒนธรรม, ประเพณี ส่งผลให้เกิดกิจกรรมเฉพาะที่เฉพาะทาง จึงเกิดคำถามขึ้นมาว่าแล้วชุมชนวัดพระธาตุคอยสุเทพหมู่ 9 ให้ความหมายต่อพื้นที่ชุมชนในส่วนต่างๆอย่างไรบ้างและมีลักษณะการใช้พื้นที่จากการให้ความหมายของพื้นที่แต่ละพื้นที่ของชุมชนอย่างไร

จากการศึกษารูปแบบความสัมพันธ์ของพื้นที่วัดและชุมชนพบว่ามึลักษณะความสัมพันธ์ที่หลากหลายขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยด้วยกันเช่น ประวัติศาสตร์ของวัดและชุมชน, การปกครองของวัดและชุมชน, การมีปฏิสัมพันธ์ของวัดและชุมชน, ตัวผู้นำวัด, ตัวผู้นำชุมชน ฯลฯ จึงเกิดคำถามแก่ผู้วิจัยว่าแล้ววัดพระธาตุคอยสุเทพและพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านคอยสุเทพ 9 นั้นมีลักษณะความสัมพันธ์กันแบบใดและมีปัจจัยอะไรที่ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์อย่างที่ปรากฏในปัจจุบันเพื่อการนำมาวิเคราะห์แนวทางของการอยู่ร่วมกันของวัดและชุมชนหมู่บ้านคอยสุเทพต่อไป ผู้วิจัยยังได้ศึกษาต่อถึงเรื่อง “ลักษณะการทำงานวิจัยที่เกี่ยวกับเรื่องของการอยู่ร่วมกัน” ว่ามีกระบวนการในการเก็บข้อมูลอย่างไร จึงนำมาถึงการศึกษาบทความและงานวิจัยในเรื่องของการเก็บข้อมูลโดยการใช้แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน โดย

ศึกษากระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนในงานวิจัย เพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูลในงานวิจัยได้ผลของการศึกษาที่เป็นประโยชน์กับงานวิจัยขึ้นนี้คือ

1. เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการให้ความหมายของคนหลายกลุ่มคนที่มีลักษณะการใช้พื้นที่ที่แตกต่างกัน
2. เป็นงานวิจัยที่ต้องใช้เวลาเข้าไปมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อศึกษาถึงระบบ โครงสร้างของชุมชน, ระบบ โครงสร้างของวัดรวมถึงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างวัดและชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร เพื่อการทำความเข้าใจถึงระบบโครงสร้างและความสัมพันธ์ของชุมชนและวัดในปัจจุบันผ่านเหตุการณ์ในอดีต
3. ปัญหาวิจัยตรงกับความเข้าใจและความต้องการของคนในชุมชนหรือไม่ ถ้าเป็นปัญหาที่ชุมชนมองไม่เห็นผู้วิจัยน่าจะเป็นคนชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้นอย่างแยบยลผ่านกิจกรรมที่สร้างขึ้น
4. การเข้าสู่พื้นที่มีวิธีการเข้าสู่พื้นที่หลายวิธีแต่วิธีที่น่าจะใช้ได้ผลกับโครงการวิจัยของผู้วิจัยคือการเข้าไปในรูปแบบของการศึกษา หรือเข้าไปสู่พื้นที่โดยแจ้งจุดยืนของผู้วิจัยอย่างชัดเจน เพราะการเข้าไปมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ของหมู่บ้านที่มีประโยชน์ทับซ้อนนั้นอาจจะทำให้เกิดกรณีพิพาทได้โดยง่ายผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องจัดจุดยืนในการศึกษาให้ชัดเจนก่อนการเริ่มลงมือในการทำงานขั้นต่อไป
5. การแจ้งผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น เทศบาลตำบลสุเทพ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องในพื้นที่หรือแม้กระทั่งสมาคมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่และมีส่วนเกี่ยวข้องกับพื้นที่เป้าหมายและกลุ่มประชากรเป้าหมาย เพื่อเป็นการขอความร่วมมือในการทำงานในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และเพื่อเป็นการจัดปัญหาการขัดแย้งกับหน่วยงานของรัฐในภายหลัง
6. การวิเคราะห์บริบทของพื้นที่เป้าหมายในหลายๆ มิติเช่นมิติทางสังคม เศรษฐกิจเพื่อเป็นการช่วยในการวิเคราะห์รูปแบบของกิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชน การทราบถึงบริบทของชุมชนให้มากที่สุดก็เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการจัดรูปแบบกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นเช่นในแต่ละพื้นที่เป้าหมายอาจจะมีความสนใจไม่เหมือนกันเช่น กีฬา ดนตรี หรืออาจมีอาชีพที่ไม่เหมือนกันสิ่งที่จะกระทบอย่างเห็นได้ชัดคือเรื่องของเวลาที่ไม่ตรงกันของชาวบ้านซึ่งจะทำให้เกิดปัญหาในการนัดประชุมในเวลาต่อมา หรือชาวบ้านอาจจะแบ่งออกเป็นหลายกลุ่มโดยที่แต่ละกลุ่มอาจจะไม่ถูกกัน ผู้วิจัยต้องเข้าใจและทราบข้อมูลในส่วนนี้ก่อนถึงจะออกแบบรูปแบบของการทำงานได้เป็นอย่างดี

7. การจัดรูปแบบกิจกรรมของการมีส่วนร่วมให้เหมาะสมกับความต้องการของการแก้ปัญหาโดยให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม
8. การเก็บข้อมูลในกิจกรรมโดยใช้รูปแบบการเก็บข้อมูลที่หลากหลายเช่น การพูดคุยสัมภาษณ์ตัวต่อตัว, การใช้การพูดคุยกลุ่มย่อย, การใช้การพูดคุยกลุ่มใหญ่แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง, การใช้แบบสอบถามและการใช้อุปกรณ์ต่างๆ ในการช่วยเก็บข้อมูล เช่น เครื่องอัดเสียง วีดีโอ
9. ในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลจะต้องเริ่มจากโจทย์ของงานวิจัยเป็นหลัก
10. การสังเคราะห์ผลของการจัดกิจกรรมและการนำไปใช้ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ชาวบ้านหรือคนในพื้นที่ต้องร่วมกันสร้างผลของการสังเคราะห์ออกมาเพื่อนำเอาผลของการวิเคราะห์ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้จริงในหมู่บ้านและชุมชนต่อไป